

湖湘文化

【学习平台】

HEJI XUEXI WEN HUA XUEXI PLATFORM

【翰墨流芳】

【翰墨流芳】

于斯力盛 普天皆有春秋  
惟兹有材 随地可成珠珀

择·内湖

湘水  
湖山  
春色  
春情

源·史

观湖山 芙蓉万里论古今  
仰空那 我欲乘风

贤·人物

Тошкент давлат шарқшунослик  
институти

Наргиза Хатамова

Қадимги хитой тилининг

хусусиятлари  
古代汉语的特点

магистрлик диссертацияси презентацияси

2014 йил

樂

導

# Қадимги хитой тили – венян асосида илмий изланишлар олиб борилди.

- Қадимги хитой тили тарихи, бу тилда ёзилган энг йирик адабий ёдгорликлар, ундаги баъзи ходисалар, қадимги ва замонавий маъно тушунчалари, қадимги хитой тилида эҳтиром ва камтарликни билдириш усуллари, сўз туркумларини ишлатилиши билан боғлиқ тадқиқоларни амалга ошириш орқали қадимги хитой тили (венян) билан умумий танишиб чиқиш ва унинг моҳиятини очиб бериш тадқиқотнинг мақсади деб белгиланди.

蝶戀花

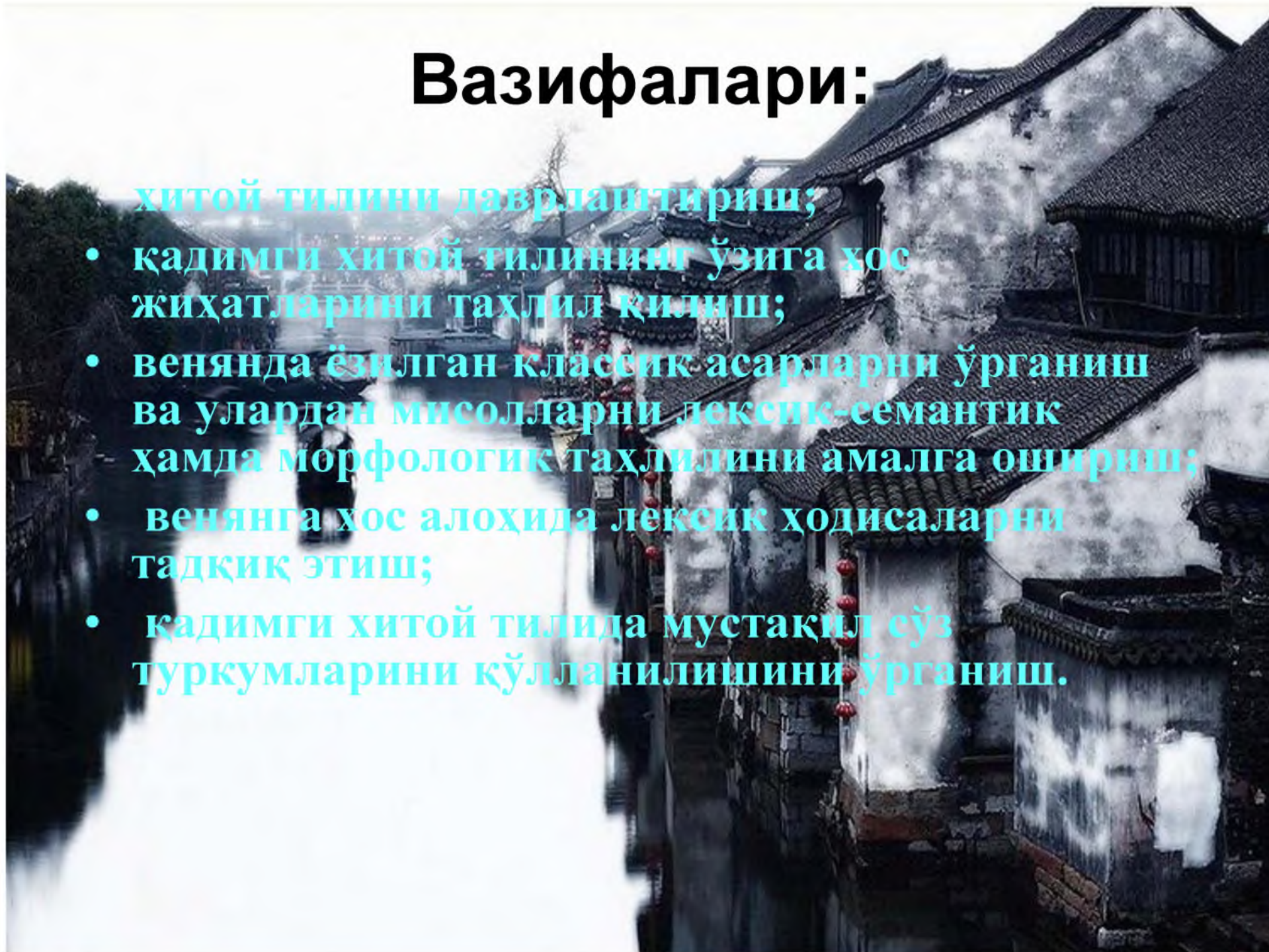
清納蘭性錄

春  
芳  
最  
佳  
天  
月  
如  
畫  
夕  
陽  
紅  
似  
火  
不  
似  
冰  
無  
那  
些  
容  
易  
忘  
軟  
語  
依  
依  
秋  
風  
吹  
落  
葉  
雙  
栖  
樹  
認  
取  
秋  
容  
易  
忘

# Вазифалари:

хитой тилини даврлаштириш;

- қадимги хитой тилининг ўзига хос жиҳатларини таҳлил қилиш;
- венянда ёзилган классик асарларни ўрганиш ва улардан мисолларни лексик-семантик ҳамда морфологик таҳлилини амалга ошириш;
- венянга хос алоҳида лексик ҳодисаларни тадқиқ этиш;
- қадимги хитой тилида мустақил сўз туркумларини қўлланилишини ўрганиш.



# Асосий назарий манбалар:

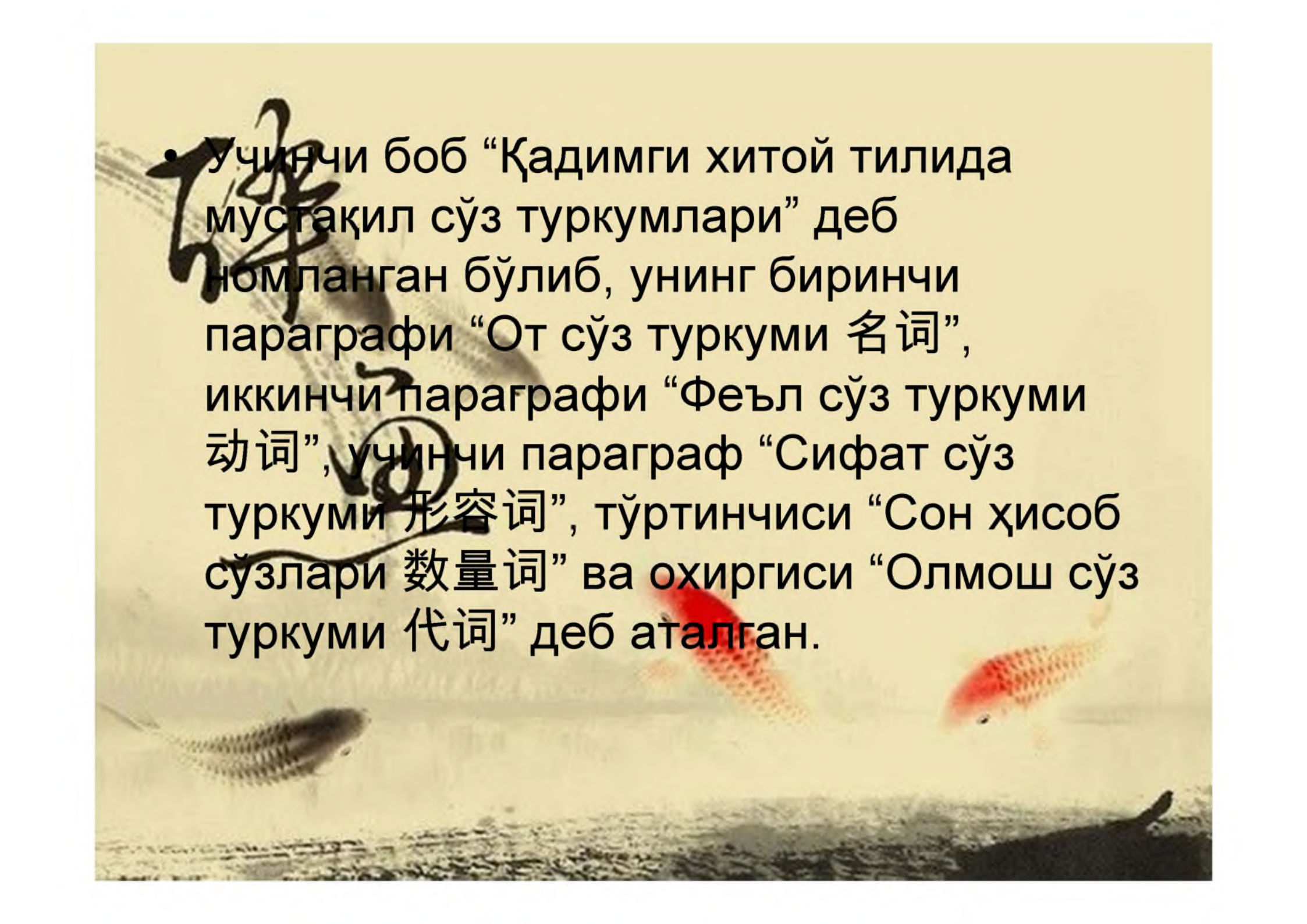
- «Гудай ханюй юйфа» (古代汉语语法 – Қадимги хитой тили грамматикаси), Пекин (北京), 2008
- «Гудай ханюй сихойсюэ» (古代汉语词汇学 – Қадимги хитой тили лексикологияси), Пекин, 2005
- «Гудай ханюй сидян» (古代汉语词典 – Қадимги хитой тили луғати), Нанкин (南京), 2007



Кириш, уч боб, хулоса ва адабиётлар  
рўйхати, 79 бетдан иборат.

- Биринчи боб “Қадимги хитой тили – венян  
хақида тушунча” деб номланади. У учта  
параграфдан иборат бўлиб, биринчи  
параграф “Хитой тили тарихининг  
даврларга бўлиниши”, иккинчи параграф  
“Қадимги хитой тили хақида тушунча”,  
учинчиси эса “Венянда ёзилган асосий  
адабий ёдгорликлар” деб аталади.

清波驚蕩雨荷  
水銀窩  
初見池荷跳雨  
驚鷺  
香閣打蓬聲  
香閣西湖煙水  
午夢扁舟花底  
【詞上雨】

- 
- The background features a traditional Chinese ink wash painting of a pond with several fish. Overlaid on the left side is large, expressive calligraphy in black ink. The text is in a modern, sans-serif font, overlaid on the calligraphy and the painting.
- Учинчи боб “Қадимги хитой тилида мустақил сўз туркумлари” деб номланган бўлиб, унинг биринчи параграфи “От сўз туркуми 名词”, иккинчи параграфи “Феъл сўз туркуми 动词”, учинчи параграф “Сифат сўз туркуми 形容词”, тўртинчиси “Сон ҳисоб сўзлари 数量词” ва охиргиси “Олмош сўз туркуми 代词” деб аталган.

Биз Хитой тилшунос олими Ван Ли таклиф этган даврлаштиришга таянган ҳолда, хитой тили тарихини 4 даврга бўлдик:

- 上古期 (shànggǔqī) – илк ёзма манбаларда келтирилган хитой тили, III асргача бўлган даврни ўз ичига олади.
- 中古期 (zhōnggǔqī) – ўрта давр хитой тили, м.а. IV-мил. XII асрлар.
- 近代期 (jìndàiqī) – янги хитой тили, XIII-XIX асрлар
- 现代期 xiàndàiqī – замонавий хитой тили, XX аср бошидан то ҳозирги кунгача

疾

風

招

來

疾風招來

# Венян

- Қадимги хитой тилининг ёзма шакли, м.а. VII, VI-1919 (хаммаси булиб 27аср) да мобайнида Хитойда асосий ёзма тил шакли сифатида қўлланилган. Дастлабки вужудга келган ихчамлаштирилган ёзув кўриниши ҳисобланади. Хитой анънавий маданиятининг асосий қисми венянда битилган. Бу эса 3000 йиллик тарихни уз ичига олади.



Илмий тадқиқотимиз давомида  
конфуцийшуносларнинг 13 муқаддас тўплами  
таркибига кирган асарлардан иқтибослар олдик:

- 1. 周易 Жоуи (м.а. XI-VIIIаср)
- 2. 周礼 Жоули (м.а. XI-IIIаср)
- 3. 诗经 Шижинг (м.а. X-Vаср)
- 4. 孝经 Сяожинг (м.а. VIII-Vаср)
- 5. 尚书 Шангшу (м.а. VI-Vаср)
- 6. 左传 Зожуан (м.а. VI-Vасрлар)
- 7. 论语 Лунъюй (м.а. Vаср)
- 8. 公羊传 Гонгянг жуан (м.а. V-IIIаср)
- 9. 谷梁传 Гулянг жуан (м.а. V-III)
- 10. 仪礼 Или (м.а. V-IIIасрлар)
- 11. 尔雅 Эря (м.а. V-II аср)
- 12. 礼记 Лижи (м.а. IV-Iаср)
- 13. 孟子 Менгзи (м.а. IIIаср)


清平樂  
——  
[清]纳兰性德

春  
易  
倦  
得  
玉  
兰  
看  
月  
暈  
語  
低  
香  
近

風  
來  
雨  
鬢  
來  
无  
准


软  
風  
吹  
過  
窗  
紗  
心  
期  
便  
隔  
天  
涯  
从  
此  
傷  
春  
傷  
別  
黃  
昏  
只  
對  
梨  
花

- Венян лексикаси асосини бир бўғинли сўзлар ташкил қилса, замонавий хитой тилида эса аксинча кўп бўғинли сўзлар асосий ўринни эгаллайди. **《孟子词典》 Mèngzǐ cídiǎn** Менгзи луғатига кўра, венянда моносемалар 66%, полисемалар 34%ни ташкил этса, **《普通话三千常用词典》 pǔtōnghuà sānqiān chángyòng cídiǎn** – Путунхуадаги уч минг кўп ишлатиладиган сўзлар луғати асосида амалга оширилган тадқиқот шуни кўрсатадики, замонавий хитой тилида аксинча моносемалар 37%, полисемалар эса 63%ни эгаллайди.

- 
- Қадимда баъзи тушунчаларнинг оғзаки нутқдаги айтилиши бўлса-да, ёзувдаги шакли (иероглифи) хали кашф этилмаган бир вақтда, бу сўзларни ёзувда акс эттириш шу сўз билан талаффузи бир хил ёки ўхшаш сўзлар орқали ифодаланган. Бу ҳодиса хитой тилида 通假字 тонгжязи деб аталади.

- М: “蚤” (бурга) zǎo орқали “早” (эрта) ни ифодалаш

- **Венян замонавий хитой тили билан умумий тил асосига эга, грамматика тузилиши хам ўзаро мослашади; бироқ лексик тизим ва оғзаки тил нуқтаи назаридан замонавий хитой тилидан катта фарқ қилади**




- Вақт ўтиши, тилнинг ривожланишига, тилнинг ривожланиши янги сўзлар пайдо бўлиши ва эскирган сўзларнинг муомаладан чиқишига олиб келади. Бундан ташқари, қадимги хитой тили мисолида сўз семантикасида содир бўлган қуйидаги учта ходисани кўришимиз мумкин:

- а) сўз маъносининг кенгайиши (“江” jiāng);

- б) сўз маъносининг тарайиши (“金” jīn );

- в) сўз маъносининг кўчиши (“去” qù)



Сўз маъносининг торайишига  
(词义缩小) мисол:

朱门酒肉臭 Zhū mén jiǔ ròu xiù,  
路有冻死骨 Lù yǒu dòng sǐ gǔ.

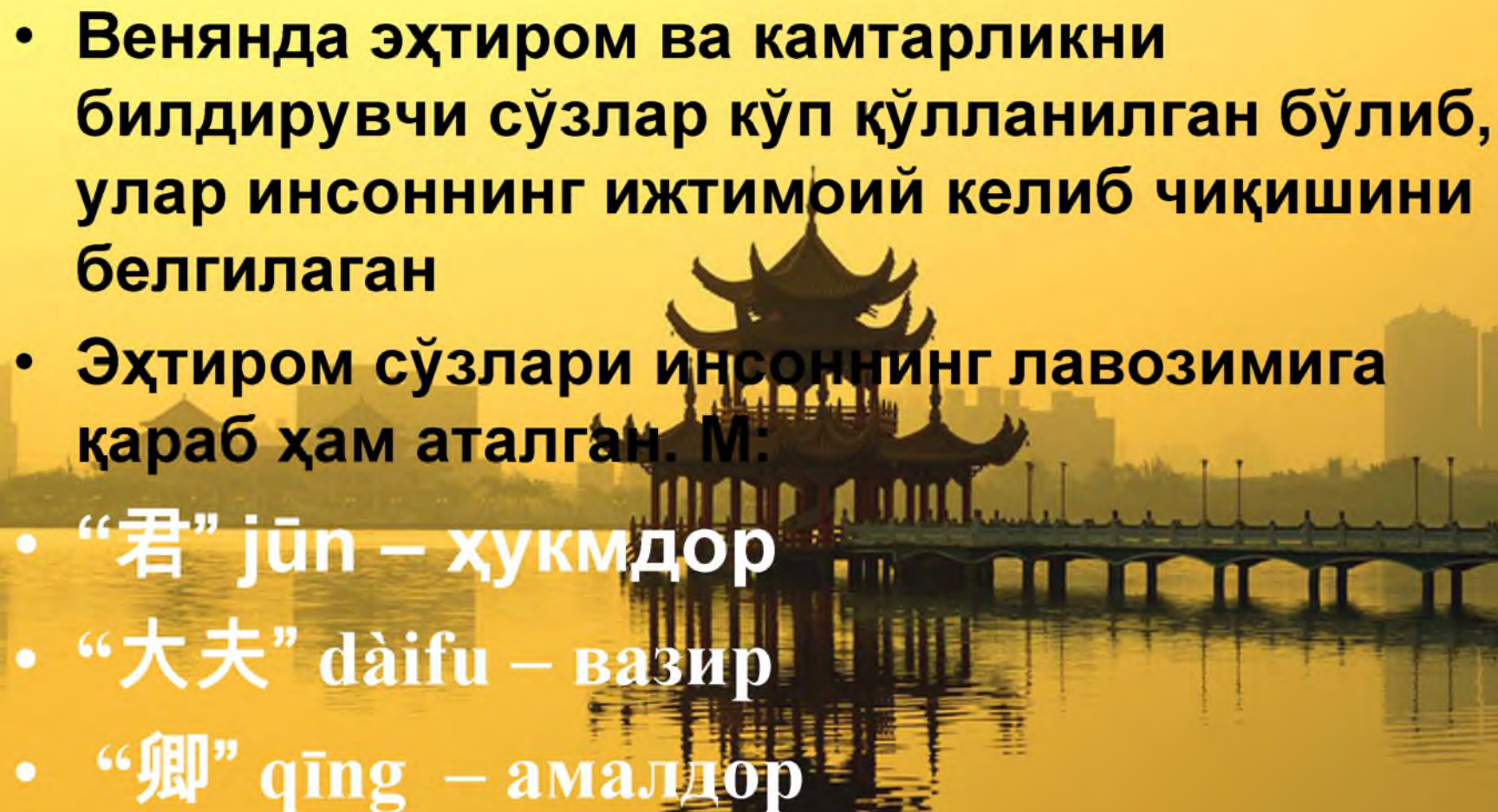
Бой уйдан гўшту шароб ҳиди таралар,  
Йўл бўйида музлаб қотган суяк мурдалар  
Дуфу

臭 сўзи қадимда xiù ўқилган ва хид, ис маъносини билдирган. Замонавий хитой тилида эса chòu ўқилиб, “ёқимсиз хидли” маъносини акс эттиради.



• Веняндаги кўп маънолик (полисемия) ходисасини ўрганиш учун, биз томондан тўрт иероглиф таҳлили ўтказилди (予, 骑, 数, 说).  
Натижалар шуни кўрсатадики, веняндаги полисемия (多义词) ходисасига учраган иероглифлар:

- а) 25% иероглиф ҳам шенгмуси, ҳам юнмуси бир хил, оҳанги ҳар хил;
- б) 25% иероглиф шенгму, юнму ва оҳанги ҳар хил;
- в) 50% шенгмуси бир хил, юнму ва оҳанги ҳар хиллиги билан характерланади

- 
- Венянда эҳтиром ва камтарликни билдирувчи сўзлар кўп қўлланилган бўлиб, улар инсоннинг ижтимоий келиб чиқишини белгилаган
  - Эҳтиром сўzlари инсоннинг лавозимига қараб ҳам аталган. М:
  - “君” jūn – ҳукмдор
  - “大夫” dàifu – вазир
  - “卿” qīng – амалдор

Қадимги хитой тилидаги мустақил сўз туркумлари 5 гуруҳга бўлинган:

- 1. От – 名词 míngcí.
- 2. Феъл – 动词 dòngcí.
- 3. Сифат – 形容词 xíngróngcí.
- 4. Сон – 数量词 shùliàngcí.
- 5. Олмош – 代词 dài cí.

Ёрдамчи сўз туркумлари 6 гуруҳга бўлинган:

- Равиш – 副词 fùcí.
- Кўмакчи – 介词 jiècí.
- Боғловчи – 连词 liáncí.
- Ёрдамчи сўзлар – 助词 zhùcí.
- Юклама – 语气词 yǔqìcí.
- Ундов сўзлар – 叹词 tàn cí.



ЭЪТИБОРИНГИЗ  
учун рахмат!